

i ostávajúcu časť Leninovho odkazu, čím zaplnia medzeru, ktorú pociťuje každý vedecký pracovník zaoberajúci sa všeobecnými otázkami vied. Aj keď niektoré formulácie jednotlivých príspevkov sú diskutabilné, nepodopreté a bolo by ich treba rozvinúť, jednako terminologické upresňovanie noetických pojmov, nadhadzovanie a riešenie problémov je kus záslužnej práce. Funkciu diela podporuje aj rozdelenie látky, ktoré zodpovedá členeniu problémov. V súvislosti s rozvojom sporných otázok zborník prísno odmieta nedôslednosti učenia T. Pavlova, ktoré nachádzame v jeho *Teórii odrazu*. Rovnako odmieta niektoré názory Časchačicha, ako aj starších teoretikov. Neprijíma zdanlivú uhladenosť buržoáznych teórií a smerov, na čo sme upozornili už v úvode.

Kniha je bohatá na rôzne nové nápady, riešenia a rezultáty. Dobre informuje o najnovších problémoch noetiky, ako sa tieto prejavujú v rôznych vedných odboroch. Nejde tu o prosté konštatovanie, ale priamo o vedecký výklad noetických otázok.

Kniha je písaná pomerne jednoducho, čo uľahčuje jej štúdium, no čo ju na druhej strane robí cennou a užitočnou pre rozvoj nášho myslenia.

M. Burica

JOSEF BENEŠ, *PURKYŇŮV ODKAZ VE VĚDĚ A FILOSOFII*. ČSAV, Praha 1957, strán 447, cena Kčs 53,—.

Josef Beneš je jedným z popredných českých filozofov. Okrem menších prác uverejnil už roku 1933 knihu *Tvořivá inteligence v theorii* a roku 1937 knihu *Descartesova metoda ve vědách a filosofii*. Tohto roku mu vyšla nákladom ČSAV rozsiahla monografická práca o Purkyňovom odkaze vo vede a filozofii, ktorá má význam nielen ako dôležitý príspevok k dejinám pokrokových tradícií českej vedy a filozofie, ale aj ako výrazný dokument autorovo rastu k marxistickej filozofii.

Predpoklady pre tento rast sa zračia už v jeho prvej knižnej práci *Tvořivá inteligence v theorii*, v ktorej sa autor vzoprel proti záplave iracionalizmu v českej filozofii pred vojnu. V ďalšej knižnej práci, v monografii *Descartesova metoda ve vědách a filosofii*, autor zdôrazňuje materialistické črty Descartesovej gnozológie a stavia sa proti vládnúcej vtedy falošnej a idealistickej interpretácii Descartesovej filozofie. Pozoruhodné je tiež, že svoj výklad založil Beneš predovšetkým na rozbere Descartesových *Regulí*.

Posledné Benešovo monografické dielo *Purkyňův odkaz ve vědě a filosofii* je výsledkom dlhoročného a dôkladného prieskumu nielen vlastného vedeckého odkazu J. E. Purkyňa, ale aj konkrétneho materiálu, ktorý s jeho tvorbou a činnosťou nejakým zreteľnejším spôsobom súvisí. Beneš spracoval tento bohatý materiál metódou historického materializmu a prenikavo osvetlil dôležitý úsek českej vedeckej a ideovej histórie.

Benešova práca ako prvá ucelene i diferencovane zachycuje osobnosť Purkyňa ako človeka, vedca, učiteľa, organizátora vedeckého života atď., pričom veľmi zaslávane osvetľuje vtedajšie ekonomické, politické, spoločenské, národnostné, kultúrne a ideové zápasy a sleduje, ako vplývali na mnohorakú činnosť Purkyňa a ako sa Purkyň sám na nich aktívne podieľal. Slovom autor skúma a ozrejmuje činnosť Purkyňa i vývin jeho filozofických a vedeckých náhľadov v organických a protirečivých vzťahoch ku konkrétnym spoločenskokultúrnym pomerom domácim i v súvisi s vývinom svetovej filozofie a vedy. Autor veľmi podrobne osvetľuje vedecké i filozofické náhľady Purkyňa, ich vývin i genézu. Za tým cieľom analyzuje a hodnotí európsku filozofiu a vedu, najmä tie prúdy, ktoré zvlášť markantne vplývali na Purkyňa a ku ktorým tiež sám Purkyň prispel. Autor zachycuje v práci aj ovzdušie ohnísk vtedajšieho vedeckého života, najmä kde Purkyň sám pôsobil.

Takýmto spôsobom sa Josef Beneš dopracoval ako prvý k celkovému a možno povedať i panoramatickému pohľadu na život a účinkovanie Purkyňa. Takto sa po prvý raz zjavuje pred našim zrakom životné, ideové a vedecké dielo Purkyňa ako celok, takto po prvý raz vystupuje pred nami v organickom a zákonitom súvisi Purkyňov svetonáhľad, jeho spoločenské náhľady, jeho ponímanie pomeru filozofie a vedy, ich poslanie pre život atď. Autor i jeho vlastnú objaviteľskú prácu na poli fyziológie analyzuje a zvažuje nie bez prizerania na jej vzťahy a súvislosti s výdobytkami zahraničnej vedy i rozporami medzi fyziológiou orientácie západoeurópskej a nemeckej.

Prv než prikočil k podrobnému rozboru a zhodnoteniu Purkyňovho vedeckého odkazu, autor si ozrejml jeho základnú filozofickú osnovu a líniu vedeckej tvorby. Beneš ukázal, že panteistický postoj nebránil Purkyňovi rozvíjať vedu na empirickom a experimentálnom základe. Autor upozorňuje, že podľa Purkyňu hmotné a duševné vychádza z jedného počiatku, ktorý sa v priebehu ďalšieho diania rozdeľuje tak, že vedomie a duševno sa prejavuje až vtedy, keď vznikli hmotné predpoklady jeho prejavu; okrem toho ostáva na hmote viazané.

Veľkú pozornosť venoval ďalej Beneš dôkladnému rozboru Purkyňovej vedeckej metódy. Na rozdiel od nemeckej prírodnej filozofie, ktorá chcela z apriórnych princípov dedukovať štruktúru sveta, pričom empiria mohla byť iba potvrdzujúcim momentom, Purkyň kládol veľkú váhu na diferencované skúsenosti, zadavažované experimentálnou cestou. Vöbec Purkyň vždy zdôrazňoval primárnu úlohu výskumu materiálnych faktov a ich spätosti, ako aj praktickú stránku využitia získaných poznatkov. Slovom, Purkyň silne gravitoval k materialistickej gnozeológii a vedeckej metóde, o rozvinutie ktorej sa zaslúžil význačným podielom. Svojich spolupracovníkov vždy nabádal, aby hľadali prameň všetkého diania a zmien v samej prírode, aby vychádzali z empirie, no súčasne aby neuviazli v povrchnej empirii. Jemu samému pri tom výdatne pomáhalo osvojenie si dialektickej metódy bádania, trepezlivosť vzorného experimentátora, aký vskutku bol, ale aj tvorivá obrazotvornosť.

Značnú pozornosť venoval Purkyň — ako autor na to upozorňuje — úlohe názoru v procese poznania. Podľa neho vnímame s vedomím predmetnosti vnímaného; samo poznanie a tobôž vedecké poznanie je dlhý proces, v ktorom sa človek učí poznávať a chápať vnímané veci a ich vzťahy. Sám Purkyň, ako Beneš vyzdvihuje, rozvíjal vedu vždy tak, že so svojimi teoretickými konštrukciami ostával v rámci skúseností a pri abstraktnom procese bol vždy veľmi obozretný. Purkyň sa často vyslovoval za to, aby sa každá vec skúmala v jej mnohostranných vzťahoch k zovňajším podmienkam, v pohybe a zmenách, vo vzniku, trvaní a zanikani. Len tak vraj možno prenikať od javu k podstate. Podľa Purkyňu — ako vyzdvihuje autor — v živom bezprostrednom názore, ba už pri jeho utváraní, uplatňuje sa pamäť, spomienka, myslenie hľadajúce súvislosti, podobnosti a rozdiely; už v názore koná človek analýzu a abstrakciu. V obrazotvornosti vraj, ktorá je pokračovaním názoru, myslenie sa už pokúša o indukciu a syntézu väčšieho okruhu skúseností. Purkyň bol presvedčený, že bez konkrétnej problematiky živého názoru niet skutočne vedeckej práce.

Sám autor tejto monografie — v stati, kde vysvetľuje históriu vývinu vedeckej metódy — rozlišuje v podstate správne, že v epoche nástupu kapitalizmu, totiž za renesancie začala analyticko-syntetická metóda vystriedať klasifikačnú vedeckú metódu, ktorá prevládala v staroveku. V staroveku sa analytická metóda — ako správne upozorňuje — používala v obmedzenom rozsahu iba v geometrii a hydrostatike. Analyticko-syntetická metóda začína mať čoraz väčší význam a poslanie až počnúc epochou renesancie v súvisi s rozvojom techniky a vedeckého experimentu, najmä v oblasti kvantitatívnych vzťahov.

Beneš právom konštatuje, že táto metóda prevládala i vo vedeckej práci Purkyňu. No Purkyň, ktorý stál na čele svetového fyziologického bádania, bol nútený osvojiť si čiastočne už aj dialektickú metódu. Viedli ho k tomu okrem štúdia Hegla aj výsledky jeho vlastnej vedeckej práce.

Purkyň naozaj dialekticky spájal konkrétne s abstraktným, celok ponímal v organickom súvisi s časťou. Jeho koncepcia kauzality prestala už byť mechanistickou. Purkyň okrem toho hodne získal aj z podnetov západoeurópskej experimentálnej vedy a zreteľne inklinoval k materialistickej gnozeológii. Práve táto jeho gnozeologická a metodologická výzbroj mu umožnila ďalšie rozvinutie fyziologickej vedy.

Pri svojich rozboroch osobnosti a diela J. E. Purkyňu autor nikdy nezabúda na súvislosti so situáciou a rozvojom domácej vedy a kultúry a na vzťahy so svetovou vedou, najmä fyziologickou. Podrobne a na základe vyčerpávajúceho materiálu Beneš opisuje a hodnotí aj Purkyňovu bohatú činnosť vedecko-organizačnú, pedagogickú, kultúrno-osvetovú, a to v širokých sociálno-politických, historických a národno-buditeľských súvislostiach. Zvlášť podrobne ozrejmjuje autor Purkyňov boj o českú univerzitu, jeho snahu o vytvorenie českej

akadémie vied a poukazuje na iniciatívnu a progresívnu jeho počinov. Purkyně tu vystupuje pred nami ako bojovník za slobodu vedy, ktorá by slúžila blahu ľudu. Zaujímavé je, ako už Purkyně videl slobodu vo zvládnutí života na základe jeho poznaných zákonitostí a praktického upotrebenia poznaných prírodných zákonitostí.

Práca odhaľuje vecku dôležitú etapu dejín českej kultúry a vedy a osvetľuje veľký kus pokrokového odkazu v českej vede a myslení. Beneš sa podrobne a zasvätené zmieňuje aj o náhľadoch Purkyňových spolupracovníkov a poukazuje na pozitívny vplyv Purkyňa na nich.

Tejto naozaj priekopníckej práci by podľa mojej mienky osožilo, keby niektoré jej partie boli zhustenejšie, niektoré otázky sa v rôznych súvislostiach totiž pertraktujú viackrát, čo však pre širší okruh čitateľstva iste nie je na ujmu. Vzhľadom na to, že Benešovo dielo je marxistickou monografiou, založenou na výskume pokiaľ možno všetkého prístupného materiálu, bolo by osožné zaujať podrobnejšie stanovisko k buržoáznym hodnoteniam Purkyňovho odkazu, najmä k mienke Em. Ráďla.

Táto veľká monografická práca J. Beneša, ktorá je výsledkom dlhoročného štúdia, je podľa mojej mienky jedným z najdôležitejších príspevkov k dejinám českého myslenia a vedy.
I. Hrušovský

HEINRICH UND MARIE SIMON, *DIE ALTE STOA UND IHR NATURBEGRIFF*. Ein Beitrag zur Philosophiegeschichte des Hellenismus. Berlin 1956. Strán 142.

Pomerne neveľká publikácia Henricha a Marie Simonovej *Stará stoa a jej pojem prírody* je pokus, a možno už predom povedať, šťastný, riešiť jeden zo základných pojmov stoeickej filozofie, pojem prírody z marxistického hľadiska. Je samozrejmé, že po dôkladných prácach Bartha, Pohlenza a Zellera o stoicizme možno dosiahnuť nové, prenikavejšie výsledky v oblasti skúmania stoicizmu jedine novou metódou. A o to sa práve v uvedenej publikácii spomínajú autori pokúsili.

V Úvode podávajú autori niektoré svoje zásadné pripomienky k doterajšiemu skúmaniu stoeickej filozofie. Predovšetkým konštatujú potrebu revidovania doterajších názorov na stoickú filozofiu. Zamietajú rozhodne Pohlenzovo chápanie stoy ako duchovného hnutia, ale vidia jeho podstatný význam v sociálnej úlohe. Stoická filozofia, ktorá sa čoskoro po svojom revolučnom vystúpení prispôbovala danému spoločenskému poriadku, bola ideológiou malých ľudí, ktorých v záujme vládnucej triedy chcela udržať v poslušnosti a tým zmierniť triedne protiklady. Nesúhlasia ďalej s doterajším názorom, že stoická filozofia je len výsledok predchádzajúcich filozofických náuk, pretože (ako pripomínajú) sa zabúdalo, že duchovné je len výrazom daných spoločenských pomerov a z nich vyrastajúcich možností. Preto si autori stanovili za úlohu skúmať stav gréckej spoločnosti v dobe, keď žili stoickej filozofii, pretože ich názory sú výrazom intencií určitých vrstiev a určitej historickej situácie a dokázať, že stoa nepodáva pevný systém, ale že sama prekonala historický vývoj. Pritom však autori úplne nepopierajú určité dotykové body stoeickej filozofie s predchádzajúcimi filozofickými systémami.

Svoju prácu obmedzujú však iba na skúmanie stoického pojmu prírody, a to z toho dôvodu, že život podľa prírody a cesta k nemu tvoria jadro stoeickej náuky. Neskúmajú ho však izolovane, ale v spojitosti s celou stoickou filozofiou, pritom však s obmedzením výlučne na tzv. starú stou. V priebehu skúmania chcú autori ukázať, ako nestále, nezáväzná a bez špecifického obsahu je to, čo stoici chápali pod pojmom príroda. Stručne naznačujú aj jeho obsah v stoeickej filozofii. Vo fyzike znamenal pojem fyzis-príroda najprv vonkajší svet, súcno. Avšak príroda tejto prírody, pevne stanovený poriadok a moc, ktorá v prírode vládne, je pre stoikov tiež príroda. V teológii je boh kozmos a príroda kozmu, je podstata vecí, poriadok, je príroda. V etike je príroda, podľa ktorej má človek žiť, spoločenská príroda človeka, je rozum jednotlivca a je norma, zákonitosť kozmu. Človek je jednak subjektom, ktorý rozvíja svoju prírodu, jednak objektom, ktorý je určený prírodou. Príroda je bytím a cieľom človeka. Život podľa prírody ho vedie ku šťastiu a je už v sebe vyplnením jeho určenia. Toto zmätené množstvo možností, ktoré dali stoici pojmu príroda, čím ho zbavili